

Závěrečná zpráva o postupu prací a dosažených výsledcích za rok 2019

Číslo výzkumného úkolu: VUS4_07_VÚBP

Název výzkumného úkolu: Zaměstnávání cizinců
z neevropských zemí z pohledu bezpečnosti a ochrany
zdraví při práci

Hlavní řešitel: Výzkumný ústav bezpečnosti práce, v. v. i.

Příloha:

Zaměstnání cizinců v ČR se zvláštním zaměřením na
ukrajinské migranty: podmínky práce a dodržování norem
BOZP

Obsah

1	Úvod	5
2	Ekonomické aktivity cizinců v ČR - Ukrajínští pracovní migranti na českém trhu práce 7	
3	Ukrajínští migranti v ČR: podmínky práce, dodržování norem BOZP - Výsledky kvalitativního sociologického výzkumu na základě strukturovaných rozhovorů s ukrajinskými pracovními migranty.	11
4	Závěry.....	15
5	Litaratura:	17

1 Úvod

Nejlépe vystihuje postavení migrantů na českém trhu práce teorie dvojího (duálního) pracovního trhu a existence segmentace pracovního trhu. Tato teorie identifikuje segmentované pracovní trhy v rámci všech moderních společností na jedné straně, podle ní existuje primární trh práce, v jehož rámci jsou zaměstnancům poskytována stabilní místa, vysoké mzdy a řada dalších benefitů. Primární pracovní trh však zaměstnává převážně vysoce kvalifikované pracovníky, členy majoritní etnické skupiny a spíše muže než ženy. Na druhé straně pak lze identifikovat také tzv. sekundární trh práce, který je typický flexibilními typy zaměstnanců, nízkými mzdami, horšími pracovními podmínkami a vysokou nejistotou. Ti, jež jsou zaměstnáváni prací v rámci sekundárního trhu práce, jsou pak znevýhodňováni genderem, nedostatečnou kvalifikací, rasou či nelegálním pobytem (Castels, Miller, 2014).

Primární sektor, tak nabízí tzv. „good jobs“ tedy kvalitativně lepší pracovní pozici, zatímco pracovní pozice v rámci sekundárního segmentu jsou v mnoha ohledech horší a bývají označovány jako tzv. „bad jobs“, nebo také „prekarizovaná práce“.

Teorie segmentovaného pracovního trhu se snaží vysvětlit strukturu poptávky po pracovní síle vysoce a nízce kvalifikovaných migrantů v moderních kapitalistických společnostech. Podle této teorie poptávají vyspělé ekonomiky nejen vysoce kvalifikovanou pracovní sílu, ale též nízko kvalifikované či nekvalifikované pracovníky pro výkon manuálních prací.

Jelikož domácí pracovníci jsou čím dál méně ochotni přijímat pracovní místa v rámci sekundárního trhu práce, roste poptávka po nízko kvalifikované pracovní síle ze zahraničí.

V celosvětovém měřítku pak roste poptávka po levné nekvalifikované síle, která se soustřeďuje především do odvětví zemědělství, potravinářského průmyslu, stavebnictví, lehkého průmyslu a zařízení veřejného stravování. Práce v těchto odvětvích ekonomiky jsou pracemi s průměrem „tří D“ (dirty, dangerous, degrading) – jinými slovy jsou to práce „špinavé, nebezpečné a ponižující „lidskou důstojnost, které majoritní skupiny v hostitelské zemi odmítají vykonávat (Lupták, Luptáková, 2013).

Pro některé zaměstnavatele působící na českém trhu práce představují zahraniční pracovníci nenahraditelný zdroj pracovní síly. Zaměstnavatelé musí vynakládat čím dál vyšší snahu obstát v globálním konkurenčním prostředí, a právě tato snaha nutí některé z nich ke snižování výrobních nákladů, k čemuž nejčastěji dochází skrze snižování nákladů na pracovní sílu. V důsledku toho pak dochází k vytváření pracovních míst, která jsou svým charakterem velmi neatraktivními pro domácí pracovníky a jsou tudíž obsazovaná z velké části flexibilními a v určitém ohledu nenáročnými zahraničními pracovníky. Tato struktura poptávky po pracovní síle tak právě způsobuje mezinárodní migrační prostředí.

Nadměrná zaměstnanost imigrantů na sekundárním trhu je tak výsledkem působení několika strukturálních faktorů: původ (občanství) migranta, integrační strategie (na úrovni jedné i skupiny imigrantů) a širších společensko-ekonomických faktorů (například charakter a praktiky aplikované na pracovním trhu nebo vztah společnosti k různým skupinám imigrantů (Portes, 1995).

Možnosti značné části zahraničních pracovních migrantů jsou tak zredukované na působení na sekundárním pracovním trhu, který je charakterizován prací na dočasné pracovní smlouvy, prací na částečné úvazky, eventuálně na práci bez pracovní smlouvy, prací nízké kvality a bez perspektivy, prací ve které se nerespektují sociální práva zaměstnanců a normy BOZP, prací s nízkými příjmy a bez možnosti zvyšování kvalifikace, což ve svých důsledcích vede také k marginalizaci části zahraničních migrantů na pracovním trhu hostitelské země.

Marginalizaci na trhu práce lze chápat jako proces, v němž jsou jisté pracovní pozice přiřazeny specifickým segmentům pracovní síly, které jsou sice ochotné k zaměstnání, a to i na plný úvazek, nejsou však schopné docílit plné integrace v dlouhodobější formě zaměstnání, která by plně využila jejich pracovní potenciál (Sirovátka, 1997).

Marginalizace na trhu práce je při tom pokládána za jednu ze základních forem sociální exkluze (Mareš, 2000).

Cílem stávající analýzy je za prvé podle metodologických hledisek obsažených především v publikaci „Cizinec v České republice“ vydané Českým statistickým úřadem (Cizince, 2019) popsat aktuální strukturu ekonomických aktivit cizinců v ČR. V této souvislosti bude zvláštní pozornost věnována ekonomickým aktivitám ukrajinských pracujících migrantů v ČR, kteří představují dlouhodobě nejpočetnější a nejdůležitější migrační komunity z „třetích zemí“ působící na českém trhu práce.

Za druhé: budou zkoumány podmínky, za kterých jsou v současnosti zaměstnávání ukrajinskí migranti v ČR a pozornost také bude věnována dodržování norem BOZP při zaměstnávání ukrajinských migrantů v ČR. V této souvislosti významným zdrojem poznání budou výsledky kvalitativního sociologického výzkumu na základě strukturovaných rozhovorů s ukrajinskými migranty.

Teoretickým základem této analýzy, jenž bude rozdělena do dvou kapitol, budou především nastíněné koncepce duálního (segmentovaného) trhu práce a sociální marginalizace.

2 Ekonomické aktivity cizinců v ČR - Ukrajínští pracovní migranti na českém trhu práce

K 31. 12. 2018 pobývalo legálně na území České republiky celkem 564 345 cizinců, z toho pobyt nad 12 měsíců mělo 548 429 cizinců. Z toho počtu ze zemí EURO bylo 232 493 cizinců a z ostatních zemí 331 852 cizinců.

Podíváme-li se retrospektivně na časovou řadu podle jednotlivých kategorií pobytu je patrné, že zatímco do roku 2013 převažovali mezi cizinci s udělením povolením k pobytu, cizinci s některým z typů přechodného pobytu, od roku 2013 se tento poměr obrátil a převažují držitelé povolení k trvalému pobytu, přičemž se jejich podíl stále zvyšuje, naopak počty cizinců s přechodným pobytem klesaly.

Nejčastější občanství cizinců v ČR podle stavu k 31. 12. 2018 bylo z Ukrajiny 131 302 (23 % z celkového počtu cizinců), ze Slovenska 116 817 (21 % z celkového počtu cizinců), z Vietnamu 61 097 (11 % z celkového počtu cizinců), z Ruské federace 38 033 (7 % z celkového počtu cizinců), z ostatních zemí bylo 35 % cizinců.

Nejčastějšími státními občany s trvalým pobytem v ČR jsou občané Ukrajiny, kteří disponují 29 % z celkového počtu trvalých pobytů v ČR, potom občané Vietnamu, kteří mají 18 % z celkového počtu trvalých pobytů, následují občané Slovenska 17 % trvalých pobytů, Ruské federace (7 % trvalých pobytů), Polska (4 % trvalých pobytů) a z ostatních zemí 24 % všech trvalých pobytů.

Zastoupení žen mezi cizinci s povoleným pobytem dlouhodobě roste, i když muži mají stále většinu. Koncem roku 2018 tvořily 43,17 % legálně žijících cizinců v ČR (pro srovnání v roce 2006 to bylo 40 %).

Cizinci mohou v České republice vykonávat výdělečnou činnost, jako zaměstnanci nebo jako podnikatelé (živnostníci).

Pod pojmem celková zaměstnanost cizinců se rozumí součet platných povolení k zaměstnání, zaměstnaneckých, zelených a modrých karet cizinců, počtu cizinců evidovaných krajskými pobočkami Úřadu práce a počtu cizinců s živnostenským oprávněním (Život cizinců v ČR, 2016).

Souhrnné údaje o cizincích – zaměstnancích eviduje Ministerstvo práce a sociálních věcí. Údaje o cizincích, kteří v ČR získali živnostenské oprávnění, jsou evidovány Ministerstvem průmyslu a obchodu.

Zahraniční pracovníci hrají na českém trhu práce celkem důležitou roli, zejména v některých odvětvích národního hospodářství. V roce 2004 po našem vstupu do EU tvořili zahraniční pracovníci asi 4 % z celkového počtu zaměstnaných v ČR, avšak v roce 2008 tento podíl vzrostl na 7,2 %, avšak v období ekonomické krize 2009-2010 poklesl na úroveň 6,3 %. K mírnému oživení dochází opět až v roce 2011.

V důsledku změny informačního systému na MPSV ČR jsou statistiky týkající se počtu zahraničních pracovníků za období 2012-2014 velmi omezené.

Za toto období jsou k dispozici pouze kvalifikované odhady celkového počtu zahraničních zaměstnanců, neumožňující podrobnější třídění. Statistiky Ministerstva průmyslu a

obchodu byly v otázce počtu cizinců – živnostníků prováděny a poskytovány v nezměněné podobě. Po návratu MPSV ČR k původnímu informačnímu systému (OK práce jsou údaje o cizincích – zaměstnancích od roku 2015 poskytovány v tříděních umožňujících detailnější analýzy). Stále však je třeba mít na zřeteli, že se stále jedná o kvalifikované odhady (Život cizinců v ČR, 2016). Tento stav přetrvával až do roku 2017 (Cizinci, 2019). Od roku 2018 jsou opět k dispozici přesné počty těchto cizinců. Ke konci roku 2018 bylo u příslušných krajských poboček Úřadu práce evidováno celkem 568 676 zahraničních občanů vykonávajících zaměstnání na území ČR.

Celkový počet cizinců zaměstnanců tak meziročně vzrostl o 96 322. Lze konstatovat, že meziroční nárůst byl zaregistrován u všech kategorií zahraničních pracovníků (tj. u občanů třetích zemí, kteří k výkonu zaměstnání v České republice potřebují pracovní povolení, zaměstnaneckou nebo modrou kartu i cizinců, kteří k výkonu zaměstnání tato povolení nepotřebují, stejně jako u občanů EU/EHP a Švýcarska a jejich rodinných příslušníků, kteří mají volný přístup na trh práce).

Většina cizinců s platným živnostenským oprávněním pocházejících ze zemí EU28 jsou státními příslušníky Slovenska (17 744 osob) oproti roku 2017 nárůst o 1,2 tisíce osob. Dále následují občané Německa (3 161 osob), občané Polska (2 545 osob). Oproti roku 2017 došlo v roce 2018 z hlediska počtu cizinců s platným živnostenským oprávněním ze zemí mimo EU28 k velice mírnému nárůstu zhruba o 0,3 tisíce. Mezi nejvíce početné zastoupení států příslušníky třetích zemí patří občané Ukrajiny (21 881 osob) a Vietnamu (21 172 osob).

Ve srovnání s rokem 2017 došlo k poklesu počtu držitelů živnostenského oprávnění – mezi občany Vietnamu o 0,6 tisíc. Počet cizinců s živnostenským oprávněním přesahujícím 1 tisíc je registrováno mezi občany Ruské federace (3 106 osob) a USA (1 619 osob).

Mezi cizinci – zaměstnanci na území ČR evidentně převažují muži. Vysoce nadprůměrné je naproti tomu zastoupení žen mezi migrantkami z Thajska, Běloruska, Ruska, Mongolska a Kazachstánu.

Z hlediska retrospektivy vývoje nejpočetnější skupin cizinců – zaměstnanců, tak nejvíce vzrostly počty Slováků a Ukrajinců. Zajímavý je též nárůst počtu Bulharů a Rumunů po vstupu těchto zemí do EU, i když je způsobený skutečností, že mnohým občanům Moldavska se povedlo získat občanství Rumunska a Bulharska, které jim ulehčuje jejich působení na trhu práce zemí EU.

Podle údajů MPSV pracuje nejvíce cizinců ve zpracovatelském průmyslu (167 694 cizinců).

Dalším faktorem, který se v posledním období dostává do popředí z hlediska počtu zaměstnaných cizinců, byla v roce 2018 práce v rámci administrativní a podpůrné činnosti (99 815 cizinců).

Dalším sektorem, který je přitažlivý pro cizince, je stavebnictví, kde v roce 2018 pracovalo 52 012 cizinců.

Významný z hlediska zaměstnanosti cizinců je též sektor velkoobchod a maloobchod a údržba motorových vozidel, kde bylo v roce 2018 zaměstnáno 56 264 cizinců.

Oproti tomu sektorem s nejnižším zastoupením zaměstnaných cizinců zůstává Veřejná správa a obrana, povinné sociální zabezpečení, a to s pouhými 990 zaměstnanými cizinci.

Z hlediska hlavních tříd klasifikace zaměstnání KZAM – ISCO jsou dlouhodobé vysoké počty zaměstnaných cizinců ve třídě – Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci, kde pracuje skoro každý třetí cizinec. Druhou početně zastoupenou kategorií byla třída 8 – obsluha strojů, zařízení a montéři, kde pracuje skoro pětina cizinců.

V třídě 7 – řemeslníci, opraváři je zastoupena více než jedna desetina pracujících cizinců. Na opačné straně žebříčku je pak třída 0 – zaměstnanci ozbrojených sil (kde pochopitelně cizinci pracují jen ve výjimečných případech). Okrajově jsou cizinci také zastoupeni v třídě 6 – kvalifikovaní pracovníci v zemědělství, lesnictví rybářství.

V roce 2018 bylo zachyceno 3 820 zahraničních pracovníků, v rámci kontrolní činnosti orgánů státní moci ČR, kteří vykonávali nelegální práci. Z hlediska územního rozložení patří mezi regiony s nejvyšší koncentrací cizinců v ČR hlavní město Praha.

Počet cizinců, kteří mají registrovaný pobyt na území Prahy, v roce 2018 překročil 200 tisíc. Celkově tak cizinci tvoří více než 15 % všech obyvatel Prahy, v rámci celé ČR asi 5 %. Ekonomická aktivita je u cizinců výrazně vyšší než u „průměrného Pražana“. Je to dáno zejména demografickým a sociálním složením, ale zejména účelem jejich pobytu, kterým bývá nejčastěji nové zaměstnání.

Důležitou roli hraje i jejich věkový průměr. Cizinci jsou také nezbytným zdrojem pracovní síly, jelikož nezaměstnanost v Praze je na historickém minimu. Z celkového počtu cizinců v Praze je jedna třetina ze zemí EU a dvě třetiny tzv. třetích zemí, tedy zemí mimo EU, Island, Norsko, Švýcarsko, Lichtenštejnsko. V Praze žije 51 tisíc občanů Ukrajiny, 31,5 tisíc Slováků, 24 tisíc Rusů, 13 tisíc cizinců z Vietnamu atd.

Kromě Prahy významnější zastoupení cizinců v ČR je ve Středočeském kraji, v Jihomoravském, Ústeckém a Plzeňském. Naproti tomu nejnižší koncentraci cizinců vykazuje Zlínský kraj a kraj Vysočina. Méně než 2 % populace (Revue pro sociální politiku a výzkum, 2019).

Klíčový význam již třetí desetiletí pro fungování českého národního hospodářství mají ukrajinští pracovní migranti.

Počet ukrajinských občanů vlastníci některý z druhů povolení k pobytu na území ČR od počátku devadesátých let postupně narůstal. Výjimku tvoří krátké období po roce 2000, kdy byla v souvislosti s přístupovými dohodami Česka do EU zavedena pro Ukrajince vízová povinnost. Ale ani tato překážka výrazně nesnížila zájem Ukrajinců o práci v Česku. Nejvyššího počtu bylo dosaženo v roce 2008, kdy v ČR bylo oficiálně registrováno 132 tisíc občanů Ukrajiny, poté v důsledku ekonomické krize následoval mírný pokles.

Především v počátečním období se jednalo primárně o krátkodobou pracovní migraci. S dominantním zaměřením na odvětví stavebnictví. Podíl osob s jiným, než trvalým pobytem se v tomto období pohyboval okolo 90 %. Později začíná narůstat podíl Ukrajinců s trvalým pobytem, kteří v roce 2012 představovali již přes 50 % oficiálně registrovaných pobytů občanů Ukrajiny v Česku (Cizinci, 2012).

Vedle pracovní cirkulační migrace se tak u Ukrajinců stále více prosazuje snaha o trvalejší usazení. V širším kontextu s tímto vývojem souvisí i větší zastoupení rodin či

partnerských dvojic mezi migranty, včetně nárůstu podílu žen, který se dnes pohybuje u trvalých pobytů těsně pod 50 %. Tento nárůst se pak projevuje na pracovním trhu, kde ženy obsazují pozice v maloobchodě, zahradnictví, nebo jako pomocnice v domácnosti (Vichnarová, 2014).

Na českém trhu práce existuje poptávka po zahraničních pracovnících, především v méně kvalifikovaných pozicích a profesích. Z více než poloviny se jedná o zcela nekvalifikované profese (kategorie 9).

Ve kvalifikovaných profesích (kategorie 1-3) pracovalo v minulém roce méně než jedna desetina ukrajinských migrantů. Nutno však také uvést, že pozvolna, ale zcela evidentně na českém trhu práce stoupá poptávka po ukrajinské pracovní síle vyšší a střední kvalifikace. To souvisí také se skutečností, že kvalifikace nově přijíždějících pracovních migrantů z Ukrajiny, kteří přijíždějí do ČR, očekávají o mnoho vyšší výdělků, než jaké jim může nabídnout jejich domácí ekonomika, se zvyšuje.

Ukrajínští pracovníci se v Česku nejvíce uplatňují ve zpracovatelském průmyslu, ve stavebnictví, v potravinářském průmyslu, v kovodělném, automobilovém průmyslu, v maloobchodu a velkoobchodu a též v oblasti administrativních a podpůrných činností. Pod touto oblastí se skrývají činnosti související se stavbami a úpravami krajiny, kam také patří úklidové práce (Drbohlav, 2015).

Při hodnocení významu ukrajinské migrace v Česku je nutné si uvědomit, že její důležitou součástí jsou různé typy neoprávněných aktivit, ať se týkají pobytového režimu, nebo pracovních povolení.

Oficiální údaje jsou tak často ve srovnání s realitou výrazně nižší.

Rozptyl odhadu neoprávněně pobývajících a pracujících migrantů je značný a pohybuje se od desítek až po sto procent oficiálně uváděného stavu (Čermák, 2009).

3 Ukrajínští migranti v ČR: podmínky práce, dodržování norem BOZP - Výsledky kvalitativního sociologického výzkumu na základě strukturovaných rozhovorů s ukrajinskými pracovními migranty.

Součástí naší analýzy jsou i výsledky terénního sociologického výzkumu, který byl provedený na podzim roku 2019 pomocí polostrukturovaných rozhovorů, což je metoda kvalitativního sociologického výzkumu. Platí zásada, že tvůrce rozhovoru (výzkumník) má předem připravený návod rozhovoru, nemusí ho ale přesně dodržovat.

Polostrukturované rozhovory jsou často využívány v rámci sociologických šetření, protože tazateli umožňuje měnit pořadí otázek a dle situace přidávat další. Zároveň ze strany tazatele se vyžaduje, aby měl široké znalosti k danému tématu a dokázal pružně reagovat na odpovědi respondenta. Výhodou je také, že polostrukturovaný rozhovor může jít značně do hloubky tématu, zároveň se ale drží předepsaných osnov a je proto přehledný (Reichel, 2009).

Polostrukturovaných rozhovorů se zúčastnilo 10 ukrajinských migrantů, z toho bylo 6 mužů a 4 ženy, což koresponduje s genderovou strukturou ukrajinských migrantů v ČR. Rozložení respondentů do věkových skupin je následující: 20-29 let (2 respondenti); 30-39 let (4 respondenti); 40-49 let (3 respondenti); 50-59 let (1 respondent).

Z hlediska vzdělanostní struktury: 1 respondent ukončil základní vzdělání na Ukrajině, 3 ukrajínští pracovní migranti byli absolventi jedenáctileté střední technické školy, 3 respondenti absolvovali jedenáctiletou střední všeobecnou školu a 3 měli dokončené vysokoškolské vzdělání.

Většina dotazovaných Ukrajinců (8 respondentů) žije v manželském svazku. Všichni ukrajínští respondenti, kteří žili ve svazku manželském, měli děti. Počet dětí v jedné rodině: ve třech rodinách měli jedno dítě, ve dvou rodinách měli dvě děti a ve třech rodinách měli tři děti. Šest dětí žilo v době výzkumu na Ukrajině.

Z hlediska typu pobytů měli respondenti dlouhodobá víza, nad 90 dní nebo povolení k dlouhodobému pobytu, zbylá část – tři respondenti měla povolení k trvalému pobytu, 2 respondenti měli tzv. polské vízum a jeden respondent pobýval a pracoval v České republice v rámci bezvízového režimu, který platí pro občany Ukrajiny od léta roku 2017.

Otázky v rámci polostrukturovaných rozhovorů byly věnované problematice vízového režimu a vstupu na trh práce v ČR, podnikání, práce migrantů v ČR, dodržování norem BOZP v rámci zaměstnání Ukrajinců a možnostem sladit pracovní, osobní a rodinný život ukrajinských migrantů.

V souvislosti s možností získat legální zaměstnání v ČR, naši respondenti, ukrajínští pracovní migranti v první řadě zmiňovali špatně fungující systém „Visapoint“. Systém Visapoint byl využíván pro registraci k podání žádosti o různé druhy víz a povolení pobytu – povolení k dlouhodobému pobytu, povolení k trvalému pobytu, dlouhodobé vízum apod.

Ukrajinský pracovník se zaregistroval do systému Visapoint a smluvil si termín k podání žádosti o vízum na příslušném konzulátu ČR na území Ukrajiny. Termínů však bylo velmi málo, což vytvářelo prostor pro rozličné „klientelistické struktury“, které za zprostředkování víza do ČR, vyžadovaly vysoké poplatky zpravidla v rozmezí 1 000 až 2

000 euro. Kvůli masivní a výrazné kritice, systém Visapoint v roce 2017 ukončil svoje fungování. Jak uváděli naši respondenti, zavedením režimu Ukrajina se sice částečně zrychlil proces získávání víz do ČR, avšak nový systém nedokázal získávání víz úplně očistit od korupčního jednání.

Samotní respondenti také uváděli, že celý systém získávání víz do ČR je například v porovnání s vízovou praxí Polska a Maďarska, kde lze získat vízum i do 10 dnů, velice nepřehledný a byrokratický, zdoluhavý. Respondenti uváděli, že jako jedna z možností, jak se na český trh práce dostat, je také vstup prostřednictvím vysílání pracovníků. Tato forma pracovní migrace se během posledních let stává čím dál populárnější.

Tak například dle oficiálních statistik Úřadu práce, bylo během roku 2015 vysláno (především z území Polska do ČR asi 500 pracovníků a ke konci roku 2017 jich bylo přibližně 7 tisíc (Trčka, 2018).

Podle směrnice 96/71/ES z roku 1996 se vyslaným pracovníkem rozumí takový pracovník, který byl vyslán do jiné země EU, než ve které obvykle pracuje, aby zde po omezenou dobu vykonával pracovní činnost. Pokud si srovnáme vysílání s pracovní mobilitou v rámci EU, která je součástí volného pohybu pracovníků (na zaměstnance se vztahuje sociální systém vysílající země apod.) Vysílání pracovníků je založeno na principu svobody volného pohybu služeb (Trčka, 2018).

Aby však byly dodržovány směrnice, stanovené podmínky, je třeba, aby:

- existoval přímý pracovní poměr ve vysílající zemi;
- vysílající společnost byla reálným podnikem, obvykle vykonávajícím svou činnost ve vysílající zemi EU;
- vyslaný pracovník byl do členské země vyslán jen na omezenou dobu a zůstal při výkonu práce podřízen společnosti, která ho vyslala.

Na základě dodržování či nedodržování těchto podmínek lze rozlišit dvě skupiny vyslaných pracovníků.

Na jedné straně se obvykle vysílání specializovaných subdodavatelů poskytujících dočasné služby v jiném členském státě UE.

Na druhé straně pak ale existuje skupina „falešně“ vyslaných pracovníků. Toto falešné vysílání je typické například neověřitelnými fakturami za poskytnuté služby, využíváním falešných formulářů, či nábořem takových pracovníků, kteří již pobývají v hostitelské zemi (Trčka, 2018).

Specifickým případem vysílání je vysílání skrze tzv. polská víza. Toto falešné vysílání například probíhá takovou formou, jak nám i potvrdili naši ukrajinští respondenti, kde v Polsku sídlící firmy vysílaly ukrajinské pracovníky na výkon práce do ČR, přičemž tato práce ale nebyla dočasná.

Dalším případem vysílání je pak také tzv. zastřené zprostředkování zaměstnání (i tuto praxi, jelikož se s ní setkali, nám potvrdili naši ukrajinští respondenti), kdy vyslaný pracovník pro českou firmu či podnikatele vykonává závislou práci jako běžný zaměstnanec. Často dochází také k neplnění informační povinnosti vůči Úřadu práce ČR ohledně zahájení a ukončení vyslání.

Mimo již zmíněné formy falešného vysílání přes Polská víza, odhalily kontroly také fakt, že „vyslaní“ pracovníci často přicházející do ČR přímo z Ukrajiny nebo jsou přepravováni z jedné firmy do firmy jiné.

Takových jedinců, kteří operují na českém trhu práce s pomocí tzv. polských víz a tzv. „falešného vysílání“ jak uvedli naši respondenti, může být velmi velké množství, možná se jedná i o desetitisíce Ukrajinců. V této souvislosti nutno opětovně zdůraznit, že získat pracovní povolení v Polsku není pro ukrajinské pracovníky příliš složité – v letech 2016 i 2017 bylo Ukrajincům vydáno více než 1 milion pracovních víz. Současně Polsko je jedinou zemí v EU, kde mohou Ukrajinci získat sezónní práci pouze s biometrickým pasem (Vikhrov, 2018; Marečková, 2019).

Ukrajinci, jak potvrdili naše polostrukturované rozhovory, se zaměstnávají na území ČR i takovým způsobem, že zneužívají bezvízového styku se zeměmi EU, které platí od léta 2015. Bezvízový styk umožňuje Ukrajincům s biometrickými pasy setrvat na území Schengenského prostoru po dobu maximálně 90 dnů, během jakéhokoliv 180 časového úseku. Zakazuje se jim však, aby po čas této doby pobytu na území Schengenského prostoru pracovali.

Ukrajinci však velice často zneužívají bezvízový styk a nelegálně se zaměstnávají třeba v restauracích a na stavbách. Přijedou do Česka jako turisté a nelegálně pracují v Česku (vydělají si peníze a vrací se na Ukrajinu).

Nutno uvést, že podle údajů Pohraniční služby Ukrajiny za poslední dva roky, každou jednu minutu vyjíždí z Ukrajiny za prací do zahraničí dva Ukrajinci. Tento trend v důsledku obrovských ekonomických problémů, společenské a bezpečnostní nestability na Ukrajině bude i nadále pokračovat (KMIS, 2019).

Ukrajínští nelegální pracovníci v ČR se stávají lehkou kořistí rozličných pracovních agentur.

Ukrajínští „nelegálové“ rádi vyhledávají pracovní agentury, které jsou ochotny zaměstnat i nelegály a hlavně Ukrajincům nabízejí i ubytování. Rozšířenou praxí v agenturách je, že Ukrajinci tam často pracují bez pracovních smluv. Jako nelegálové jsou lehce vydíratelní, takže často nedostávají slíbenou mzdu.

Zároveň naši respondenti nám potvrdili, že ukrajínští migranti, kteří pobývají a pracují v Česku, legálně upřednostňují práci pro velké firmy, které jim garantují stabilní zaměstnání a určité sociální zázemí. Ukrajinci například velice oceňují stravenky, které získají u velkých zaměstnavatelů. Naši respondenti nám sdělili, že na český trh práce přichází stále více obyvatel z ukrajinského venkova (hlavně z Centrální Ukrajiny, oblastí Vinička, Žitomirsko a Chmelnycké oblasti), i když primárně na českém trhu práce prozatím převažují migranti ze Zakarpatské oblasti Ukrajiny. Tito vesničané jsou maximálně šetrní, je pro ně nepředstavitelné, jak nám uváděli naši respondenti, aby měsíčně utratili za jídlo 7 tisíc korun, a tak se nekvalitně stravují, ale při tom pracují měsíčně 250-270 hodin a systém benefitů v podobě stravenek je tak udržuje v určité únosné zdravotní a pracovní kondici.

Pro migranty, kteří přijíždějí do Česka nelegálně pracovat a vydělat si peníze, eventuálně pro migranty, kteří jsou v Česku 2 až 3 roky je práce jednoznačně dominujícím projektem života. Jednoznačně to vyplynulo z našeho strukturovaného rozhovoru. Proto je veliké jejich pracovní nasazení – někteří migranti nám sdělili, že za posledního půl roku měli

šest volných dnů. Pracovali ve svém hlavním zaměstnání eventuálně v rámci různých dalších přivýdělků (fušek), které migranti rádi vyhledávají.

Dominance práce modifikuje každodenní život migranta, který lze definovat rytmy a rutinou dané pracovní existence.

Práci, dominující v životě migranta, se podřizují i všechny ostatní aspekty jeho každodenního života, jako jsou jídlo, pití, oblékání, spánek, hygiena, dodávání věcí, cestování, setkávání s přáteli, péče o děti (Bennet, Watson, 2002; Velký sociologický slovník, 1996).

Ukrajínští migranti též uváděli, že takový vypjatý pracovní režim, maximální fyzické nasazení, neustálá psychická koncentrace, kterou vyžaduje jejich práce i pobyt v cizí zemi, v cizím prostředí, je dlouhodobě neudržitelný.

Proto by přivítali, kdyby se maximálně ulehčilo ve slučování rodin, aby jejich manželky, děti a příbuzní, kteří zůstali na Ukrajině, se mohli s nimi bez byrokratických průtahů usadit v ČR.

V této souvislosti se odvolávali na polskou praxi, kde tamní vláda koná mnohá opatření, aby do Polska za ukrajinskými migranty (muži) mohly přicestovat i jejich manželky a děti.

Zároveň naši ukrajínští respondenti uvedli, že by nechtěli žít v Polsku, nejen proto, že v ČR jsou vyšší mzdy a kvalitnější sociální standardy, ale také proto, že polská společnost je zatížena mnoha protiukrajinskými stereotypy, které mají své historické pozadí.

V Česku v roce 2018 přibýlo smrtelných pracovních úrazů. O život v práci přišlo 123 lidí. Třetina z toho byli cizinci. V roce 2017 při tom počet smrtelných úrazů klesl pod sto případů. Na celkovém počtu 123 smrtelných pracovních úrazů se 38 případy podílely pracovní úrazy cizinců, kteří pracovali v Česku. Tak vysoký počet smrtelných pracovních úrazů mezi cizinci nabyl dosud v ČR zaznamenán (Davidová, 2019).

Z hlediska úrazovosti občanů zemí Evropské unie a cizinců s tzv. třetích zemí ukrajínští občané utrpěli v roce 2018 celkem 343 úrazů, z toho byly dva smrtelné, 26 závažných a 315 ostatních úrazů. Z hlediska celkového počtu úrazů jsou ukrajínští občané na třetím místě po občanech Slovenska a Česka (Zpráva SÚIP, VÚBP, 2019).

V kontextu dodržování norem BOZP jsme se zajímali nakolik zaměstnavatelé, pro které pracují i samotní Ukrajinci věnují pozornost této problematice.

Všichni shodně konstatovali, že těmto otázkám jejich zaměstnavatelé věnují jenom okrajovou pozornost. Stěžovali si na to, že poučení o BOZP mnohdy nerozumějí, i když hovorovou češtinu ovládají, neboť v příručkách a dalších poučení se používá odborná terminologie. Ve svých odpovědích také uvedli, že v rámci ukrajinské migrační komunity, či církevních obcí se často konají svépomocné sbírky pro Ukrajince, kteří utrpěli pracovní úrazy v ČR (často nejsou zaměstnavateli vykazovány). Postižení nemají dostatek peněz, a tak se pomocí těchto sbírek (vybraných peněz) odjíždějí léčit na Ukrajinu.

4 Závěry

Na základě analýzy zkoumané problematiky, lze konstatovat, že:

Za prvé:

Stabilní vývoj české ekonomiky a trvalý nedostatek pracovníků na českém trhu práce bude i nadále „pull“ faktorem migrace cizinců do ČR.

Za druhé:

Nejpočetnější skupinu mezi zahraničními migranty ze zemí mimo EU i nadále zůstanou Ukrajinci, přičemž většina z nich bude i nadále pracovat v nekvalifikovaných a nízko kvalifikovaných profesích.

Za třetí:

Migrace z Ukrajiny bude i nadále ovlivňovaná kumulací „push“ faktorů migrace v této zemi. Ukrajina totiž v důsledku anexe Krymu a ozbrojeného konfliktu ztratila pětinu svého území, pětinu svého HDP a pětinu svých obyvatel.

Za čtvrté:

Mezi ukrajinskými migranty do ČR roste v posledním období a to výrazně, počet nelegálních migrantů, kteří se dostávají na český trh práce pomocí tzv. „falešného vysílání zaměstnanců“ (tzv. polská víza) a tím, že zneužívají bezvízový režim, který umožňuje svobodně cestovat po zemích Schengenského prostoru (přestože je v tomto režimu zakázáno v těchto zemích pracovat).

Za páté:

Mezi ukrajinskými migranty v ČR bude i nadále posilovat tendence přechodu od cirkulační migrace k trvalému usazení se na území ČR.

Za šesté:

Dodržování norem BOZP v rámci zaměstnávání Ukrajinců v ČR vyžadují, aby Ukrajinci zvládli ne jenom mluvenou češtinu, ale aby si osvojili také odbornou terminologii (pracovní právo, bezpečnost a ochrana zdraví při práci, odbornou terminologii vztahující se k oboru vykonávané práce) v rámci českého jazyka, protože jenom tehdy porozumí poučení pracovníků v rámci školení BOZP.

Za sedmé:

Postavení Ukrajinců v rámci segmentovaného trhu práce činí z velké části ukrajinských migrantů v ČR marginalizovanou společenskou skupinu, i když samotní ukrajínští pracovní migranti se snaží tuto deprimující sociální skutečnost si nepřipouštět. Hlavní jejich motivací je práce s lepšími výdělky.

5 Litaratura:

Castels, Y., M. J. Miller. The age of migration: international population movements in the modern world. Basingstoke. Paleprau, Macmillan, 2014.

Lupták, M., Luptáková, M. Mezinárodní migrace: pohledy a nadhledy. Červený Kostelec, 2013.

Portes, A. (ed). The Economic Sociology of Immigration: Essays on Network, Ethnicity and entrepreneurs New York, Russel Sage Foundation, 1995.

Sirovátka, T. Sociální a ekonomické faktory marginalizace na pracovním trhu v České republice. Sociologický časopis/Czech Sociological Review 33 (2); 1997.

Mareš, P. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení, Sociologický časopis/Czech Sociological Review. 36 (3); 2000.

Cizinci v České republice. Foreigners in the Czech Republic. Český statistický úřad, 2012; 2019.

Život cizinců v ČR. ČSÚ, 2016.

Revue pro sociální politiku a výzkum. Září, 2019. Každý sedmý obyvatel Prahy je cizinec. Jejich ekonomická aktivita je výrazně vyšší než u „průměrného Pražana“.

Vichnarová, V. Kombinace pracovního a osobního života ve vyprávění ukrajinských migrantek v České republice. FSV UK, Praha, 2014.

Drbohlav, D. Ukrajinská pracovní migrace v Česku, Migrace – Remittance – (Rozvoj). Karolinum, UK Praha, 2015.

Čermák, Z., Lachmanová, L., Fassmann, M., Drbohlav, D. Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu). Karolinum UK, Praha, 2009.

Reichl, J. Kapitoly metodologie sociálních výzkumů, Praha, Grada, 2009.

Trčka, M., Moskvina Y., Leontiyeva, Y., Lupták, M., Jirka, L. (2018) Zaměstnávání ukrajinských pracovníků s polskými vízy v České republice: od mechanismů vykořisťování k možnostem intervence (shrnutí výsledků výzkumu). Praha: Multikulturní centrum Praha.

Dostupné také z:
https://drive.google.com/file/d/1EQZzpgfOO_4V1x7161GpDdtmBNRnniK/view.

Vikhrov, M. The pursuit of happiness. Why migration from Ukraine rises and won't stop any time soon. The Ukrainian Week, 11. 04. 2018.

Marečková V. Neoprávněné ekonomické aktivity migrantů. FSV, UK Praha, 2019.

Bennet, T., Watson, D. Understanding Everyday Life (Sociology and Society). The Open University. Blackwell Publishing, 2002.

Davidová, A. V Česku přibýlo pracovních úrazů, nejčastěji jsou v dopravě a stavebnictví. Třetinu obětí tvoří cizinci. ČTK, 26. 04. 2019

Zpráva o pracovní úrazovosti v České republice za rok 2018. Státní úřad inspekce práce, Opava, 2019.; VÚBP, 2019.